

ART

УДК 781.3:784.3(477)“18/19”

ПОЕТИЧНІ ТЕКСТИ У ФОКУСІ КАМЕРНО-ВОКАЛЬНОЇ МУЗИКИ М. ЛИСЕНКА (НА ПРИКЛАДІ СОЛОСПІВУ «РОЗВІЙТЕСЯ З ВІТРОМ»)

Грицун Юлія Миколаївна,
кандидатка мистецтвознавства, доцентка,
доцентка кафедри мистецьких дисциплін
Національного університету «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
м. Чернігів, Україна

Анотація: У представленій роботі автор розглядає синтез музики та слова на прикладі солоспіву українського композитора-класика М. Лисенка на вірші славетного поета І. Франка «Розвійтеся вітром». Робиться музичний аналіз твору для простежування сплетіння поетичного та музичного тексту.

Ключові слова: М. Лисенко, І. Франко, солоспів, поетичний текст, музичний аналіз, мелодія, тональність.

Солоспів М. Лисенка «Розвійтеся вітром» створений на слова великого українського митця І. Франка (1856 – 1916). Вибір М. Лисенком поетичних текстів саме цього автора не випадковий – видатного наддніпрянського композитора та славетного галицького поета об'єднує любов до української народнопісенної творчості. Починаючи з 1885 року – часу першого знайомства Майстрів та подальшого близького спілкування протягом багатьох років – відбувається вплив на творчість один одного: музика сповнює вірші І. Франка, а неперевершена поезія стає невід'ємною складовою шістьох творів М. Лисенка.

Тлумачення мистецтва у поета та композитора ідентичні. Його сенс І. Франко висловив у листі Уляні Кравченко: «Найголовніше – знання серця людського: бо хто вміє своїми, хоч і нескладними щодо форми віршами глибоко потрясти серце другого чоловіка, той мусить – свідомо чи інстинктивно – знати дорогу до серця» [1, с. 369].

Вірш І. Франка «Розвійтеся з вітром» входить до циклу «Зів'яле листя» (№21 під назвою «Епілог»), який, у свою чергу, стає частиною збірки «Перший жмуток» (1887 – 1893). Мотивація створення – перше кохання автора до попівни Ольги Рошкевич, зміст твору – лірична драма головного героя.

«Архетип природи» – один із наскрізних векторів творчості Франка-поета» [2, с. 294]. Поетичні експлікації «драми серця» героя-поета І. Франко вибудовує в унісон з процесами, що відбуваються у природі: у «зів'ялих листочках» в яких неможна «вгадати красу зеленого гаю». Поступово зміст солоспіву І. Франка із суто інтимно-поетичної площини трансформується на сферу філософського дискурсу, «незгоєні рани», «невтишні жалі» та «завмерле в серці кохання» призводять автора до творчості: «Хто визнає, який я чуття скарб багатий / В ті вбогії вірші вкладаю?».

Характерно, що саме це сприйняття любові притаманне і М. Лисенкові, який створив до поетичного першоджерела музику та включив його у свою ювілейну збірку, присвячену святкуванню 25-ліття письменницької діяльності І. Франка.

Проста тричастинна репризна форма солоспіву відповідає структурі поетичного першоджерела (три строфи, кожна з яких складається з чотирьох рядків). Тональність, що обрамовує солоспів – *h- moll*, і такий вибір повністю гармонує з образною «осінньою» забарвленістю поетичного тексту. Невеликий вступ (5 т.) вводить в атмосферу самотності, домінантова гармонія підкреслює хиткий душевний стан героя. Низхідний рух секстакордами (2, 4 тт..) на *non legato* асоціює з листопадом, що вкриває землю «всього зеленого гаю».

Основний темп *Moderato* та основна тональність *h-moll* простежуються протягом усієї експозиції твору (6 - 15 тт.). Мелодія близька до народної пісні.

Другий розділ більш імпульсивний, має внутрішній рух. У музиці цьому сприяє зміна темпу (*Tranquillo*), музичний супровід побудований на нестійкій домінантовій гармонії, яка тяжіє до тоніки, але приходить до неї тільки в останньому такті (23 т.) другого розділу. Поетичний текст побудований на двох реченнях, які обидва закінчуються знаками питання: «В зів'ялих листочках хто може вгадати красу всю зеленого гаю? Хто визнає, який я чуття скарб багатий в ті вбогії вірші вкладаю?». У музичному тексті також немає ствердження: зміна тональності на однойменний *H-dur* не призводить до бажаної стійкості: в будові мелодії перше музичне речення (16 - 19 тт.) подрібнюється на дві фрази, кожна з яких закінчується на домінантовій функції, створюючи ефект хиткого «зітхаючого» акомпанементу. Друге речення цілісне за структурою, завдяки чому відчувається рух вперед, який підкреслюється змінним розміром (4/4 - 3/4) та домінантовою гармонією, розв'язання якої в тонічний тризвук приходить лише в кінці речення, неначе «вітер підганяє і розвіює думки».

Але чому, в той час, коли у музичному супроводі встановлюється тональність, одночасно в поетичному тексті виникають питальні речення? Здавалось би стійкості у музиці має відповідати твердженню в слові, але чому цього не відбувається? Відповідь полягає у автобіографічній площині даного твору, тобто поетичний текст автор адресує конкретній людині – Ользі Рошкевич, яка була його першим коханням, та котра пронесла почуття любові скрізь все життя і знала відповідь на це запитання, але вона вирішила залишити її при собі, мабуть тому, заповіла покласти їй у труну під голову листи І. Франка, з якими не хотіла розлучатися й після смерті. Звичайно М. Лисенко знав цю історію і зумів найтонше перенести помисли поета на ґрунт музичних традицій.

Невелика зв'язка у фортепіанному супроводі на домінантовій функції підводить до третього розділу, який є по суті великим жалем за втраченою молодістю, за нездійсненим коханням, задарма витраченими скарбницями душі. Повертається первинний темп *Moderato*, але з *assai*, що кореспондує до емоційного стану другого розділу. У репризі мелодія більш рухлива,

побудована на висхідних та низхідних ходах у діапазоні нони, кульмінаційні слова «жебрак одинокий» звучать на інтервальних ходах висхідної ч. 4 (*d - g*) та низхідної ч. 5 (*fis - h*) (задіяна найвища нота діапазону *g* другої октави), підкреслені акцентами на *forte*. В третій строфі герой приймає рішення іти «назустріч недолі сумними стежками», тому у репризі 4/4 розмір стає незмінним, в кінці твору встановлюється основна тональність, на тонічному тризвуку та його оберненнях будується музична післямова в партії фортепіано.

Солоспів «Розвійтеся з вітром» насичений алегоріями, що надають твору особливу «осінню» тональність. Інтелектуальна лірика І. Франка з її міркуваннями над складними життєвими питаннями, стала для М. Лисенка дійсним натхненням для створення мініатюри, сповненої глибоких почуттів та роздумів: «Людина йде до вічності, обдарована любов'ю, але той шлях непростий – протиборство повсякчас виснажує особистість (якщо вона піддається злу) і загартовує її – за умов стійкості, незламності духу» [3, с. 370-374.].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Франко І. Лист до У. Кравченко від 14.11.1883 р. Зібрання творів у 50 т. Київ: Наукова думка, 1986. Т. 48. С. 368–372.
2. Кримський С. Архетипи у ментальності. Проблеми теорії ментальності. Київ: Наукова думка, 2006. С. 273–300.
3. Сеник Л. Морально-філософська антитеза «добро-зло» в збірці «Зів'яле листя» І. Франка і літературна традиція. *Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин*: матеріали Міжнародної наукової конференції (Львів, 25–27 вересня 1996 р.). Львів: Світ, 1998. С. 370–374.